

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עוזרות בית

א

בבוקר בשעה מוקדמת הופיעה. מטעם הלשכה נשלחה.
כוכבה שמה.

בחורה תמירה, יפה, גון עורה "קמחי"; עיניה —
מעומק אפור — מאירות, עליזות. שמלתה גזורה "מיני"
כהלכה, אם לא למעלה מזה, וכל עצמה רכת תנועה, קלת
תגובה מתוך ביטחון עצמי טבעי. ולפי טיב שפתה העברית
ומבטאה הנכון וכן לפי כלל דמותה — נראית כתימניה.

— לא, אינני תימניה. הכול חושבים כך, אבל אני
מלוב מטריפולי. (ובקול חייכני:) כלום יש הבדל בשבילכם?
— חס ושלום, ברוכה תהיה כפי שהיא.

— זהו. העיקר היחס. בשיבילי בוודאי אין הבדל.
בשעות העבודה נגלתה כעובדת ותיקה, מנוסה, מבינה
דבר מתוך דבר; תוראות בעלת הבית מיותרות כמעט: "אני
יודעת, אני יודעת הכול, אני עובדת בבתיים מזה הרבה
שנים... יותר מעשר שנים... בתים... בתים... מכל
המינים..."

ואמנם עשייתה ביסודיות ועבודתה במהירות — עבודה
לשמה, כמשמעה. אם כי תוך כדי שיחה על דרכי עבודתה
הודיעה, שהיא נזהרת מהשרות רגליה במים זמן רב, מחמת
שסובלת מדלקת הפרקים ברגליים (לפעמים חזקים הכאבים
מאוד), שכבה כמה שבועות בבית החולים והוטב לה, אך לא

נרפאה לגמרי, ועליה לשוב כל כמה חדשים לבית החולים לבדיקות.

בסוף השבוע השני כבר הביעה העוזרת את שביעת רצונה מהגברת: "באמת אני אומרת גלוי מה שיש לי בלב; אני לא יודעת לעשות ככה... בפנים דיבורים מתוקים, ובגב — שקרים על שקרים. אצלי הכול — כך... ישר, גלוי... אני אומרת לך באמת: בשום בית לא היה לי יחס כזה כמו אצלכם, אתם בסדר גמור...".

משנקבע שכר עבודתה והיה "חדשי", הסבירה היא לגברת: הביטי, אחרות רוצות יותר לעבוד בשעות. הן מאריכות, מותחות, את העבודה. אני לא יכולה לרמות, לעשות עבודה בשקר, אני מוכרחה לעבוד מהר. אני לא יודעת לעבוד לאט. מה שאחרת עושה בשלוש-ארבע שעות, אני עושה בשעתיים, שעתיים וחצי. אני בשעות — אפסיד את עצמי.

— צודקת בהחלט, תעבדי אצלנו "חדשי".

באחד הימים, לאחר גמר העבודה, התיישרה העוזרת מרצונה לשמוע המשך השיחה עם בעלת הבית, שאמרה: — אני בכלל איני מבינה, למה בחורה יפה וטובה כמוך תעבדי בבתים, מה גם שאת סובלת ממחלה קשה ברגליך, מדוע לא תבקשי לך עבודה אחרת, שמתאימה לך ולמצב בריאותך, כמו עוזרת באיזו עבודה במשרד או במוסד? — לא. אני לא יכולה.

— מדוע? כלום לא גמרת, לפחות, בית-ספר יסודי? — לא.

כמה כיתות בכל זאת גמרת ?

— שום דבר.

— לא למדת בבית־ספר כלל ?

— כלל. רק לך אני מספרת: אני לא יודעת לקרוא

ולכתוב.

— כלום, כלום ?

— לא יודעת מה זה ...

— ואיך את מדברת ככה ... כמונו כמעט ?

— מלשמוע ... אני מקשיבה מאוד. תמיד. בכל הלב.

— ואם את מקבלת מכתב ... או תאם לא קרה לך

שקיבלת פתקה ממי שהוא, או מבחור — מה את עושה ?

— את לא יכולה לתאר לך אפילו בחלום, איך דופק

לי הלב אז, וכמה אני מצטערת בשקט, מבפנים, כשיש לי מקרה

בפתקה או במכתב, ואיזה "צחוקים" אני מסדרת, שאחר

יקרא לי הפתקה, בלי שירגישו, שאני לא יודעת לקרוא ...

— באמת זה נורא, זה מעציב נורא.

— כן, זה מעציב אותי נורא, אבל אני מוכרחה לעבור

על זה, שהרי אם — —

— סלחי, שאני מפסיקה, רציתי לשאלך: את נראית

כבת עשרים ומעלה. איך שירת בצבא ? איך יכולת בלי קרוא

וכתוב ?

— לא שירתי כלל בצבא.

— איך ? מדוע ?

— לא קיבלו אותי מפני ... מפני זה ...

— נתנו לך נייר שחרור ?

— לא. אמרו לי: לכי.

— סתם כך: התייצבת, אמרת, שאינך יודעת... ואמרו לך "לכי"?

— לא ממש כך, אבל בעצם כך היה. בתחילה לא האמינו לי, חשבו, שאני "מתחבלת" איזו תחבולה. באו אל ביתי, ראו הבית, המשפחה, שאלו, חקרו, וידעו שלא למדתי בשום בית ספר. אז קראו לי ואמרו: בצבא מלמדים את החיילים הרבה דברים, אבל "אלף בית" לא יכול הצבא ללמד, והם מצטערים שלא מקבלים אותי... ו... רשמנו לפנינו ו... תוכלי ללכת. זהו. הם אמרו שמצטערים, אבל אני גורא הצטערתי... הלכתי ובכיתי כל הדרך... כל הדרך נדמה לי, שהיו יורקים לי בפנים... מכל צד... בכיתי על עצמי... אבל, כמו שאמרתי לך, אני מוכרחה לעבור על זה... לא לבכות על זה; שאם אחלה מרוב צער, אז אני אנבול, אתבייש, ולא אהיה שווה כלום...

— צדקת. הצער לא יועיל, רק יזיק. אבל אולי אפשר לתקן מעוות זה, אם נדע שורשו. למה לא למדת בילדותך בבית הספר כמו כל ילדה בישראל?

— אה! האגלה לך? בושה לי, אבל לך אגלה. אני יודעת, אני מרגישה, שאת אוהבת אותי. היודעת את, איזה בית יש לי? אבי כל הימים הוא... שיפור. יש לי שלושה אחים, הגדול הוא בסדר. חנווני. האחרים משחקים רוב הימים והלילות בקלפים. כשהייתי בת שבע, כבר שלחה אותי אמי לעבוד אצל השכנים העשירים ברחוב. אמי עדיין עובדת בבתיים. היא, פשוט, אינה אוהבת אותי, אינה פונה אליי בלי

להגיד לי: "ימחי אסמך" (ימח שמך?). אני נותנת חצי הכסף מעבודתי לבית. יש גם אחים קטנים. בבית גונבים לי לפעמים מהכסף שלי, הבית שלי בשבילי כמו גהינם. ואיך אני עוברת ברחוב שלנו בתוך לכלוך, מהומה, הצעקות הפראיות של הבחורים עליי! אני עוברת כמי שעובר בין שודדים, שמצליפים בשוטים על ראש העובר... ואני מוכרחה לגור בביתי... הם לא ייתנו לי לצאת מביניהם...

— אני מבינה, אני חסה עלייך, אבל אולי תנסי להתחיל עתה ללמוד קריאה וכתיבה? הרי יש לך שכל, את מיטיבה להבין עניינים שונים, ומדוע לא תוכלי לתפוס לימוד הקריאה והכתיבה. אם תצליחי בזאת, הלא תוכלי לשנות קמעה קמעה כל חיך תכלית שינוי...

— אומר לך האמת: חשבתי כמה פעמים על זה, אבל הרבה זמן הייתי מתביישת להתחיל ללמוד כמו ילדה. פעמיים החלטתי, אבל לא היה לי פנאי: עסוקה מאוד ביום ועייפה מאוד בלילה; כשהיה לי קצת פנאי, לא היה לי כסף בשביל מורה טובה. אבל לפני שנה ניסיתי והלכתי אל מורה טובה, שאמרו: "היא יכולה ללמד מהר איש מבוגר קריאה וכתיבה". אבל לא הצליחה עמי... זאת אומרת, אני לא הצלחתי עמה... לא נכנס לי בראש. מפה למדתי, מפה נשכח לי, היום תפסתי טוב, מחר נתבלבל לי כל הלימוד... כל האותיות — עזבתי... — חבל מאוד, צריך בכל זאת לדעת, מה הסיבה? מדוע את לא תופסת?

— לזה צריך — כמו שאומרים בערבית — "טולת"

רוח" (אורך רוח), ואני אין לי זה, יען ראשי עסוק עליי, ולבי תפוס בקרבי ... תמיד.

— מה? בחורים לא נותנים לך מנוחה?

— חוץ מזה ... זה לא כל כך נורא. הצרה אצלי דבר

אחר.

— מה, למשל?

— קשה לי נורא לקשור בחור לי, להתחתן.

— לך קשה? את כל כך נחמדה, נעימה. שכמותך יכולה

לקשור — אם תרצה — עשרה בחורים שירקדו כנגדה ...

— את לא יודעת אסון שלי... זה עניין קשה בשבילי...

הלא סתם בחור מאלה שברחוב שלנו — אני לא רוצה, אפילו

אם אמות. אני רוצה בחור, בן אדם טוב, שמרוויח יפה. אבל

בחורים כאלה דורשים תעודת רופא על בתולה, ואיתי קלקל

פעם אחת בחור מקולל, שאהבתי אותו מאוד, אבל הוא רימה

אותי ועזב אותי עם האסון ... כן, מה אני יכולה לעשות?

מי יכול לעזור לי בזה? ואני מתה כל יום למצוא פתרון לצרה

שלי, למצוא בחור לי ... ובינתיים — כל בחור שרוצה אותי,

שרודף אחריי, מכביד עליי... מייגע אותי... ולבסוף לא

יוצא כלום, כמו אחת ששואבת מים מבור עמוק, שהמים

דלילים; היא מושכת ומושכת כדי שהדלי יתמלא, אבל כשעולה

למעלה רואים: דלי ריק...

— כלום כל בחור טוב אצלכם, ברחובות שלכם ידרוש

תעודת בתולה? בעולם הגדול — זאת לא דרישה הכרחית

כיום, כלל לא. והאם לא נודמן לך בחור, שלא איכפת לו

זה?

— כן, היו לי שניים שונים. במקרה בחודש אחד. שניהם כל אחד בזמנו הלך עמי שבוע או עשרה ימים. אהבוני מאוד. דיברו להתחתן, ולא הזכירו כלל בתולה או לא בתולה. (אפילו לאחד אמרתי לו: תדע לך, אני לא בתולה. אמר לי: לא מוסיף ולא גורע.) אבל כשידעו, שלא יודעת לקרוא ולכתוב — עזבו. חדלו לטלפן. נפסק הכול.

— חבל עלייך, אני מצטערת מאוד עליך.

— אני יודעת, הכרתי אותך, אבל לא צריך לקחת זה עמוק ללב. אני לא חושבת בכלל הרבה עמוק. אני הולכת בחיים כמו קופצת קפיצה פה, קפיצה שם; לא לעמוד ולהביט הרבה במקום אחד. העיקר, שהאלהים ישמור את האדם מצרות. זהו. האדם לבדו, ובייחוד בתורה לבדה, לא יכולה לשמור את עצמה — לא נכון?

— כן, ביחס אליך זה נכון מאוד...

ב

ביקשנו מ"הלשכה" עוזרת עראית לשניים-שלושה שבועות, מאחר שהעוזרת שלנו — כוכבה — נכנסה לבית החולים לבדיקות.

הופיעה אחת זקופה ויפה, מסבירה פנים ונוהגת בנימוסים, ביקשה סליחה שאיחרה, משום שאינה מכירה הסביבה הזאת.

במודיעין שמסרה על עצמה נשמע צליל של יוהרה המונית: "אני לא בחורה, יש לי ארבע ילדים".
— כן ירבו. כל הכבוד, אשריך.

— שמי מרסיל. כן, מאלג'יר. שם היינו סוחרים. אבי היה סוחר טוב. אבל עכשיו הוא זקן כבר, ואימא שלי עוזרת לי להסתדר עם הילדים. כן, הגדול כבר הולך השנה לבית-ספר. היא שומרת לי על הילדים.

עבודתה משביעה רצון בעלת-הבית. עושה כל שדרוש ככל הראוי, עם שמרבה בדיבור; אגב ניקוי רהיטים ומיטלטלים — מעריכה היא כלאחר יד מחירו של רהיט זה או אחר: „אני, למשל, סובבת הרבה עד שקונה הדבר, שאני רוצה לקנות. אבל כשאני קונה דבר — זה הכי טוב! הטלוויזיה שלי — הפירמה הכי טובה, הרדיו שלי גם. והפריז'דר שלי יותר גדול ויותר חדיש מזה. ביצים ובקבוקים בדלת! ובכלל מסודר בפנים נפלא“.

ומצליל דבריה נשמע, שיתרון דעת ויתרון טעם לעוזרת על גברתה.

גם בפעם השנייה איחרה מאוד לבוא.

— מצטערת. גרה רחוק, וחיכתה הרבה לאוטובוס.

— איפה גרה?

— אחרי הרצליה, לא אחרי. מהצד של הרצליה...

רחוק...

— אין שם למקום?

— לא, עדיין לא. והרי גם פה, בסביבה הזו אינה

מתמצאת, אבדה לה פתקת הכתובת וחיפשה הרבה, לפי הזיכרון, עד שמצאה את הבית.

העבודה הייתה הפעם רבה ונמשכה כסדרה. לאחר

העבודה, בשעת הארוחה, האריכה מרסיל למעניתה ושילחה
דבריה לשבילים שונים :

בעלי כן, מרוויח טוב, אבל אני, בכל זאת, צריכה
„לעבוד ועוזרת“, כי אנו צריכים לבנות בית, צריך עוד דברים.

— מה עבודת הבעל ?

— בעלי סופר.

— סופר או מתרגם ?

— למה מתרגם ? סופר אמן ממש. מצוין.

— כמה ספרים כתב כבר ?

— עכשו כותב השישי, הוא יגמור אותו השנה.

— הגידי, בבקשה, שם אחד הספרים — מה שמו של

ספר אחד ?

— מה „מה שמו“ ? ספר תורה יש לו שם ? מה את

חושבת — אני לא מבינה.

— סליחה, לא הבינותי, חשבתו סופר... כמו בעל

הבית.

— מה ? הוא גם סופר ? אני לא רואה כלל. לא קלף,

לא דיו ולא קולמוס. איך הוא סופר ?

— הוא כותב ספרים כאלו שעל המדפים. את לא

קוראת לפעמים ספר בעברית ?

— לא.

— לא יודעת לקרוא ?

— יודעת. גם לכתוב בכתב שלנו, וקוראת, למשל,

בספר תפילה, תהילים, כמו זה.

— וחוזק מספרי תפילה ותורה — אין לכם בבית שום

ספרים אחרים ?

— לא כלל וכלל.

— ובערבית יש לכם ?

— בערבית ? איפה ? לא יודעת לקרוא אף מלה

בערבית.

— אבל בצרפתית יש לכם ? הלא שמך צרפתי ...

— לא למדתי בבית ספר בעירנו. רק "חכם" אחד

לימד אותנו, כמה ילדות, לקרוא בספר תפילה.

— האם אינך חושקת לקרוא מספרים כאלה סיפורים

יפים ונפלאים, גדולים ומעניינים מאוד — האם אינך משתוקקת

לזאת ?

— לא. באמת לא. אבל אם רוצים, שומעים לפעמים

ברדיו. והכי טוב הטלוויזיה ! אצלי רואים בירות, קפריסין וגם

מצרים, לילה לילה, תמיד. ומזמן שיש טלוויזיה שלנו, ודאי

רואים גם. לא יכולים להשתעמם, רוב הזמן שמח מלשמוע

ומלראות.

בפעם השלישית לבואה לעבודה, אפשר היה לצפות,

שתנהג בקרבת־דעת יתרה, תרבה דברים ותוסיף אמרים

כרוב עושרה (מאוצרות הבידור שלה "הכי חדישים"). ברם

היא נהגה במידה הפוכה לגמרי : מעת בואה ועד לכתה לא

גשמע קולה אלא בענותה לשאלת־מה. לא נתננו דעתנו על

כך, שהרי ייתכן, שהיא נוהגת בלא יודעין, כמה שנאמר

"עת לחשות ועד לדבר". אולי.

כשבאה בפעם הרביעית לעבודה, נעדרה בעלת הבית,

כי נסעה לימים מספר. הגברים שבבית (אב ובן) מסרו לה

הוראות הגברת : יכולה היא לעשות לבדה הכול לפי הידוע לה

ולפי דרכה וטעמה. והוסיפו משלהם: היות ואין כל רצון וכל ענין וכל כישרון לטפל בהלכות עבודות בית — הם מבטיחים נאמנה, שלא יתערבו כלל וכלל בכל אשר תעשה — הם ישבו על עבודתם איש איש בחדרו.

וכך היה. במשך כל שעות העבודה — לא נפל דבר, שום דבר. שום אירוע לא אירע, כי לא היה צפוי דבר. רק גמר העבודה בזמן קצר מן הרגיל לא היה צפוי. אך אין בכך משום אירוע. היא מיהרה אותו יום. אישה ממהרת לדרכה. אבל כאשר נגלה למחרת היום, שמבין חמישה שטרי הכסף בני מאה ל"י כל אחד, שהיו בתוך מעטפה במגירת השולחן בחדר המיטות, נמצאו רק ארבעה. כשידוע ברור היטב, שמלבד האב והבן לא דרכה רגל זר באותו חדר מעת לעת, הרי נעשה ודאי גמור, שהיד הזרה, שנשלחה במעטפת השטרות, זו ידה של העוזרת מרסיל.

עכשיו, לאחר מעשה, נמצאת העוזרת מרסיל תפוסה בידי עצמה, בחינת סוף דבר הכל מובן — מובן, למה מיהרה כל כך לעבוד ביום הגנבה, למה הסתלקה מהבית מיד עם גמר העבודה (בלי ארוחה ובלי לטעום דבר), למה העלימה מאתנו שם משפחתה וגם כתובתה, ולבסוף העלימה את עקבותיה לגמרי מהבית, כי לא שבה לעבוד באותו בית כל עיקר.

אם יש להצטער על העוזרת מרסיל, שבגדה באמון, שחיללה שם בעלה, סופר סת"ם (וגם שמה הצרפתי, שמתפארת בו) — על אחת כמה וכמה יש להצטער על ארבעת ילדיה, שאולי ביום מן הימים ייודע להם («סוף דבר הכול נשמע»), כי אמם גנבה היא.